

skuerrolle«, som har præget den moderne politologi og den mere seriøse del af organisations- og managementlitteraturen. De konstruktive forslag til ændringer af tingenes tilstand er ikke statskundskabens stærke side. Alligevel forekommer analyserne i denne bog temmeligt begrænsede. For det første er det kun en yderst begrænset del af den administrative adfærd, der inddrages i undersøgelserne. Dette skyldes sikkert ikke kun, at dette er en af de første analyser, men også at administrativ adfærd er så forbandet vanskelig at måle på en måde, så der kan generaliseres. Derfor ser man gang på gang i den slags undersøgelser, at man kaster sig over kontaktmønstre som en variabel, der kan operationaliseres og måles.

For det andet forekommer bogens teoretiske oplæg at være for begrænset. Udvalget af instrumentelle variabler og andre (kontrol)variabler forekommer at være vel håndfast og isoleret i forhold til den øvrige viden, som organisationsteorien og politologien har givet os om forvaltningens funktionsmåde.

Søren Winter
Institut for Statskundskab

Jon Elster, *Hva er igjen av Marx?*, Oslo: Universitetsforlaget, 1988, 247 s., Nkr. 190,00.

Introduktions- og kommentarlitteraturen til Marx's værker er enorm og mangfoldig, afspejlende forskellige teoretiske skolers stridigheder om fortolkningen af den idéhistoriske arv. Mange vil derfor nok spørge, om der er grundlag for endnu en introduktionsbog om, hvordan Marx's teori skal forstås og vurderes.

Elsters bog dokumenterer, at dette faktisk er tilfældet. Det skyldes, at den har et teoretisk og metodologisk udgangspunkt, der på en interessant og provokerende måde kaster nyt lys på centrale teser i Marx's værker. Bogen er en oversættelse af en engelsksproget udgave fra 1986, der igen er en sammenfatning og popularisering af Elsters mammutværk fra 1985 med den prætentiose titel *Making Sense of Marx*, en bog som har vakt betydelig opsigt og kontrovers på grund af dens meget ukonventionelle og provokerende behandling af Marx's teorier.

Det ukonventionelle og kontroversielle i angrebsmåden består i, at Elster behandler Marx's teorier særdeles kritisk og stringent ud fra metodeantagelser, der ellers har været opfattet som helt fremmede for marxisme. Det drejer sig om antagelser og metoder hentet fra neoklassisk økonomi, rational choice og spilteori. Dette indebærer for det første metodeindividualisme – at forklaring af sociale processer skal funderes i individuelle handlinger – og for det andet abonnement på intentionelle forklaringer – at handlinger så vidt muligt skal forstås som bevidst og rationelt valgte handlinger. Det er så Elsters forehavende at undersøge, hvilke af Marx's hovedresultater, der kan holde stand på dette grundlag.

Dermed forkaster Elster to hovedelementer, som ellers har været til stede i marxismen, om end det er forkert at sige, at de har været enerådende; det ene har eksisteret åbent, det andet – indtil for få år siden – uerkendt og fortrængt.

skuerrolle«, som har præget den moderne politologi og den mere seriøse del af organisations- og managementlitteraturen. De konstruktive forslag til ændringer af tingenes tilstand er ikke statskundskabens stærke side. Alligevel forekommer analyserne i denne bog temmeligt begrænsede. For det første er det kun en yderst begrænset del af den administrative adfærd, der inddrages i undersøgelserne. Dette skyldes sikkert ikke kun, at dette er en af de første analyser, men også at administrativ adfærd er så forbandet vanskelig at måle på en måde, så der kan generaliseres. Derfor ser man gang på gang i den slags undersøgelser, at man kaster sig over kontaktmønstre som en variabel, der kan operationaliseres og måles.

For det andet forekommer bogens teoretiske oplæg at være for begrænset. Udvalget af instrumentelle variabler og andre (kontrol)variabler forekommer at være vel håndfast og isoleret i forhold til den øvrige viden, som organisationsteorien og politologien har givet os om forvaltningens funktionsmåde.

Søren Winter
Institut for Statskundskab

Jon Elster, *Hva er igjen av Marx?*, Oslo: Universitetsforlaget, 1988, 247 s., Nkr. 190,00.

Introduktions- og kommentarlitteraturen til Marx's værker er enorm og mangfoldig, afspejlende forskellige teoretiske skolers stridigheder om fortolkningen af den idéhistoriske arv. Mange vil derfor nok spørge, om der er grundlag for endnu en introduktionsbog om, hvordan Marx's teori skal forstås og vurderes.

Elsters bog dokumenterer, at dette faktisk er tilfældet. Det skyldes, at den har et teoretisk og metodologisk udgangspunkt, der på en interessant og provokerende måde kaster nyt lys på centrale teser i Marx's værker. Bogen er en oversættelse af en engelsksproget udgave fra 1986, der igen er en sammenfatning og popularisering af Elsters mammutværk fra 1985 med den prætentiose titel *Making Sense of Marx*, en bog som har vakt betydelig opsigt og kontrovers på grund af dens meget ukonventionelle og provokerende behandling af Marx's teorier.

Det ukonventionelle og kontroversielle i angrebsmåden består i, at Elster behandler Marx's teorier særdeles kritisk og stringent ud fra metodeantagelser, der ellers har været opfattet som helt fremmede for marxisme. Det drejer sig om antagelser og metoder hentet fra neoklassisk økonomi, rational choice og spilteori. Dette indebærer for det første metodeindividualisme – at forklaring af sociale processer skal funderes i individuelle handlinger – og for det andet abonnement på intentionelle forklaringer – at handlinger så vidt muligt skal forstås som bevidst og rationelt valgte handlinger. Det er så Elsters forehavende at undersøge, hvilke af Marx's hovedresultater, der kan holde stand på dette grundlag.

Dermed forkaster Elster to hovedelementer, som ellers har været til stede i marxismen, om end det er forkert at sige, at de har været enerådende; det ene har eksisteret åbent, det andet – indtil for få år siden – uerkendt og fortrængt.

Det første af disse er holismen (produktionsmåder som overindividuelle strukturer, klasser som subjekter i historien, kapitalen som overgribende subjekt mv.). Jeg mener det er rigtigt, at holistiske træk findes hos Marx, hvilket i tidens løb også har været diskuteret som et problem. I bogen giver Elster ikke en udførlig argumentation for, hvorfor metodeindividualismen skulle være at foretrække, men hans grundlag (som han har udfoldet mere andre steder) er metodologisk eller erkendelsesteoretisk, at en mikrofundering ved at »åbne den sorte boks« i årsags-virkningskæder giver mere sikre forklaringer.

En væsentlig begrundelse for, at holisme ikke er elimineret helt, er imidlertid, at modpolen, metodeindividualismen, også ser ud til at lide af alvorlige begrænsninger. Der er til dato ikke produceret teorier, der ved nøjere eftersyn overholder princippet, og der er en række centrale temaer i samfundsvidenskaberne, hvor det ikke er lykkedes at vise, at det principielt er muligt at gennemføre individualistiske forklaringer (for eksempel grundspørgsmålet om »den sociale orden«, sprog, normer). Det viser sig, at det, når det kommer til stykket, er nødvendigt med punktvis dispensation fra metodeindividualismen.

Uanset denne uafklarethed vedrørende individualismens principielle rækkevidde, er det stadig interessant at se, hvor mange af Marx's resultater, der kan holde stand, hvis man vælger den som udgangspunkt. Der er faktisk nogle stykker, idet Elster mener, at Marx selv på visse områder ræsonnerede metodeindividualistisk.

Det andet element, der forkastes, er funktionalistiske forklaringer, altså forklaringer af strukturelle træk eller ændringer ved henvisning til disses gavnlige virkninger for helheden (eksempelvis: »produktionsforholdene ændres, *fordi* det gavner produktivkraftudviklingen«). Elster har ret i, at denne forklaringstype faktisk findes i marxismens arvegods (jeg selv pegede for omkring 15 år siden på, at den fandtes i kapitallogikken), selv om de fleste Marx-fortolkere indtil for nogle år siden ikke har villet vedkende sig det (det er nu sket for en dels vedkommende på grund af G.A. Cohens bog fra 1978, *Karl Marx's Theory of History – a Defence*). Jeg er også enig i Elsters afvisning af funktionalisme som forklaringstype; påvisning af, at noget har en funktion, en gavnlig virkning, er i sig selv ikke en forklaring (det behøver af den grund ikke at være uinteressant).

Endelig forkaster Elster også (med rette), at der skulle findes en særlig dialektisk udledningslogik forskellig fra formallogik. Derimod anerkender han, at der kan tales om en dialektisk metode (jf. nedenfor).

Med dette udgangspunkt præsenterer og vurderer Elster så centrale emner som fremmedgørelsesteori, Marx's økonomiske teori, udbytningsteori, historisk materialisme, klasseteori, politisk teori og ideologiteori.

Resultatet bliver på den ene side, at følgende elementer erklæres for døde: videnskabelig socialisme (der findes ingen love for historien), dialektisk materialisme, teleologisk historiefilosofi, arbejdsværdilæren, teorien om profitratens faldende tendens samt tesen i den historiske materialisme om produktionsforholdenes funktionelle tilpasning til produktivkraftvækstens behov.

På den anden side erklærer Elster en række elementer for levende i bedste velgående: den dialektiske metode, fremmedgørelsesteorien, udbytningsteori (som

altså hævdes at kunne formuleres uafhængigt af arbejdsværdilæren, som jo er afskrevet), teorien om teknologisk forandring, dele af klasseteori (forstået som analyser af betingelser for kollektiv bevidsthed og handlen) og dele af ideologiteorien. I mange tilfælde er det kraften i analyser af samspil og modsætninger mellem individuelt rationelle handlinger og resultater heraf på det aggregerede niveau, der er den energikilde, der i Elsters bearbejdning skaber livskraften.

Elsters statusopgørelse har fremkaldt talrige energiske modangreb fra ortodokse marxister. Det mest interessante er imidlertid efter min opfattelse ikke dødsattesterne – jeg tror, at de efterladte under alle omstændigheder må opgive genoplivningsforsøgene i de fleste af tilfældene, uanset om man anerkender Elsters diagnosteknik eller ej. Langt mere perspektivrigt er det at se på de elementer, der er i live. Det opsigtsvækkende består jo her i, at det er helt nye perspektiver, der åbner sig, hvis det er rigtigt, at alle disse temaer og teser fra marxismen faktisk er robuste over for kritiske analyser, foretaget ud fra positioner, som vel langt de fleste hidtil har opfattet som fundamentalt antagonistiske i forhold til marxismen.

Som nævnt mener jeg, der er store uløste problemer knyttet til metodeindividualismen; ligeledes er jeg overbevist om, at der er alvorlige svagheder ved det rationalitets- og handlingsbegreb, Elster arbejder med, og som er overtaget fra neoklassisk økonomi og rational choice teori. Men det forrykker ikke, at det er yderst interessante perspektiver, der rulles op i bogen, som iøvrigt er velskrevet og godt oversat af Thomas Krogh.

Heine Andersen
Center for Uddannelsesforskning
Handelshøjskolen i København

Ruth Nielsen, *EF-arbejdsret*, København: Jurist- og Økonomforbundets Forlag, 1989, 227 s.

Som det fremgår af tidligere anmeldelser i *Politica*, udkommer der for øjeblikket et væld af bøger om EF og det indre marked. Bøger, der ofte er mere generelle i indhold og ofte med det formål at vurdere, hvilke konsekvenser gennemførelsen af det indre marked vil få for en række udvalgte områder.

Når det kan være vanskeligt at præsentere en sikker og uddybende analyse har det blandt andet sammenhæng med, at en lang række af de politiske beslutninger, der skal træffes for at virkeliggøre målsætningerne om det indre marked, endnu ikke er truffet.

På nogle områder er harmoniseringen imidlertid ved at være en realitet. Her kan blandt andet nævnes den såkaldte sociale dimension, der i realiteten er et spørgsmål om arbejdsmarkedsmæssige og sociale rettigheder for EF-borgere. Her oplever man en proces i fuld gang. Dels på grund af politiske beslutninger og dels på grund af en lang række kendelser afsagt af EF-domstolen.